

ВИСНОВКИ

Спостереження за процесом формування об'єднаних територіальних громад в Україні та її регіонах дають підстави стверджувати про недоцільність таких новацій, спрямованих на зміну державного устрою, оскільки це насамперед суперечить Конституції України. Кращою формою адміністративно-територіального устрою сільських територій є збереження сучасних адміністративно-територіальних одиниць, оскільки нігілістичне заперечення їхніх позитивних сторін безпідставне і безперспективне. Щодо децентралізації влади і повноважень, посилення ролі місцевого самоврядування переконливо свідчить, що ця умова досить зручно вписується в рамки сучасних адміністративно-територіальних одиниць, які ефективно реагують на зазначені потреби селян.

Це розвіює міф про те, що гроші до місцевих бюджетів надходитимуть лише після об'єднання громад, адже ніщо не заважає, не погіршує умов спрямовувати їх у розвиток існуючої мережі адміністративно-територіального устрою країни. Це був би природний шлях економічної та соціальної еволюції.

УДК 504.062 : 338.48 (477)

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГО-ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Н.М. Ступень

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри землевпорядкування та кадастру

Сумський національний аграрний університет

У статті досліджено сутність поняття «механізм» та його основні складові елементи в контексті еколого-збалансованого розвитку. Визначено особливості формування механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Пропонований механізм включає три взаємопов'язаних блоки: концептуальний (мета, об'єкт, принципи, суб'єкти, інституції, завдання), аналітичний (система критеріїв та індикаторів розвитку залежно від стану та потенціалу рекреаційних територій) та функціональний (процес забезпечення управління через технології та інструменти).

Ключові слова: *рекреаційна територія, механізм, еколого-збалансований розвиток, елементи, система.*

Рекреаційні ресурси є невід'ємною складовою в процесі задоволення потреб суспільства в лікуванні та оздоровленні. Від наявності та виду рекреаційних ресурсів залежить просторова організація рекреаційної сфери, еконо-

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ницше Ф.* Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. пер. с нем. Е. Герцкы и др. — М.: Культурная Революция, 2005. — 880 с.
2. *Мальований М.* Концептуальні засади еволюції української правлячої еліти / М. Мальований, М. Фролов // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — 2004. — № 3. — С. 98–106.
3. *Гайдучський П.І.* Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П.І. Гайдучський // Економіка АПК. — 2010. — № 11. — С. 43–48.
4. *Гладій М.В.* Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики) / М.В. Гладій. — Львів: ІРД НАН України, 1998. — 294 с.
5. *Добряк Д.С.* Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С. Добряк, Д.І. Бабміндра. — К.: Урожай, 2006. — 268 с.
6. *Третяк А.М.* Стратегія реформування земельної політики в Україні на сучасному етапі / А.М. Третяк // Землевпорядний вісник. — 2009. — № 6. — С. 12–21.
7. *Новаковський Л.Я.* Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, А. М. Олещенко. — К.: Урожай, 2010. — 267 с.

мічна ефективність її реалізації, спеціалізація та зонування рекреаційних територій. Проте існує безліч чинників, які заважають ефективному використанню ресурсів та призводять до деградації рекреаційної сфери. Тому слід

створити ефективний механізм регулювання рекреаційного природокористування, який повинен враховувати затверджені стратегії розвитку, узгоджувати та зрівноважувати мету й напрями розвитку в сфері еколого-економічних перетворень та екологічної перебудови. Це забезпечить не лише підвищення рівня життя населення в рекреаційних зонах, а й створить умови для ефективного включення цих територій до світового туристичного та рекреаційного бізнесу. Саме тому актуальним питанням організації розвитку рекреаційних територій є пошук оптимального співвідношення між ринковим саморегулюванням еколого-економічних процесів та втручанням держави в розвиток рекреації на певній території.

Дослідженню розвитку рекреаційних територій присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених таких, як Т. Андрієнко, В. Гуляєв, Т. Зінченко, Г. Карпова, К. Купер, В. Мамутов, Ф. Флетчер та ін. У них досить докладно проаналізовано рекреаційний потенціал та його роль у соціально-економічному розвитку країни, показано зростання ролі державного регулювання рекреаційними територіями. Проблеми модернізації механізму розвитку туристично-рекреаційної сфери досліджено в працях В. В'юна, Т. Галушкіної, Л. Грановської, А. Сохніча, М. Ступеня, А. Третьяка, С. Харічкова та інших науковців. Високо оцінюючи внесок цих учених у розвиток рекреаційних територій та отримані ними результати, варто зазначити, що теоретико-методичні та прикладні аспекти механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій досліджені недостатньо.

Тому в цій статті розглядається дослідження сутнісно-змістовної основи механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій та обґрунтовано його основні складові.

На рівень збалансованості розвитку еколого-економічних систем впливає безліч взаємопов'язаних чинників, тому вони потребують чіткої класифікації. Формування еколого-економічних систем на практиці неможливе без урахування особливостей цих чинників та рівня їхнього впливу на збалансований розвиток рекреаційних територій.

Незважаючи на погіршення показників розвитку туристично-рекреаційної галузі, спостерігається розширення територіальних еколого-економічних систем розміщення туристично-рекреаційних засобів (табл. 1).

Для ефективного регулювання рекреаційної сфери слід забезпечити організацію виробничих відносин з урахуванням не лише економічної складової, а й екологічних проблем території, вирішення яких дасть змогу забезпечити економічне зростання одночасно зі зменшенням негативного впливу на довкілля.

З огляду на високий рівень специфічності об'єкта цього дослідження, важливо уточнити сутність поняття «механізм» з точки зору функціонування таких еколого-економічних систем, як рекреаційні території. З технічної точки зору, механізм — це особливий внутрішній порядок будь-якої системи, що приводить в дію елементи цієї системи для досягнення ними цілей створення всього механізму. Проте, як вдало зазначає Н.В. Зіновчук, оскільки «економічні процеси можуть групуватися в різні сукупності, то різнопланове і різноманітне вживання терміна «механізм» стає зрозумілим» [2]. Тобто наявність взаємодії економічних процесів або суспільних явищ, що приводить до появи певного передбачуваного результату, можна вважати окремим економічним механізмом.

На жаль, у процесі розвитку економічної наукової думки виникають розбіжності у використанні поняття «механізм», що створює багатозначність серед складових цієї категорії. Як

Таблиця 1

Територія розміщення спеціалізованих туристично-рекреаційних засобів в Україні в 2011–2015 рр.

Показник	Роки			
	2011	2014	2015	2015–2011, %
Спеціалізовані засоби розміщення, усього	3084	1928	1863	60,4
З них мають місце розташування				
Курорт	1144	537	529	46,2
Територія національного парку	8	29	31	387,5
Інше	1932	1362	1303	67,4

Джерело: сформовано автором за даними Держстату України [1].

наслідок, у науковців з'явилися різні погляди на зміст механізму управління економічними процесами та явищами. Кожен дослідник пропонує власний понятійний апарат, наповнює його відмінними за назвою, але однаковими за значенням елементами, що призводить до псевдонаукових дискусій стосовно правильності трактування тих чи інших процесів.

Якщо проаналізувати застосування термінів у науковій літературі щодо використання категорії «механізм», то можна помітити, що переважна більшість їх відрізняється не стільки за змістом, скільки за своєю семантикою: вчені розглядають різні поняття як синоніми. Зокрема, О.О. Веклич [3, с. 65] тотожний зміст вкладає в терміни «механізм екологічного регулювання» та «механізм природоохоронної діяльності»; С.М. Бобилев і А.Ш. Ходжаєв [4, с. 197] ототожнюють поняття «економічний механізм природокористування», «механізм

екологізації економіки», «механізм реалізації екологоорієнтованого розвитку». Науковці досить часто в своїх працях ототожнюють категорії «механізм» та «система», не помічаючи суттєвих термінологічних розбіжностей між ними, що, на нашу думку, не зовсім коректно, коли йдеться про територіальні еколого-економічні системи.

Слід сказати, що, залежно від методологічних поглядів, складові частини категорії «механізм» можуть включатися до загального складу в різних комбінаціях та сукупностях. У переважній більшості в еколого-економічному аспекті виділяють такі основні складові механізму: регулятори, інструменти, важелі, методи. У табл. 2 представлено аналіз підходів до визначення сутності механізму і виділені його основні змістовні складові.

Отже, дійсно зміст поняття «механізм», а також його структурні складові надто відріз-

Таблиця 2

Аналіз підходів до сутнісно-змістовної основи поняття «механізм» відносно еколого-економічних систем

Автор	Змістовий контекст терміну	Мета функціонування	Складові елементи
О.О. Веклич	Сукупність інструментів	Спосіб зв'язку між об'єктивними законами і суб'єктивною людською діяльністю	Інструменти
Н.В. Зіновчук	Підсистема економічної системи	Трансформація первісних економічних процесів, спричинених певними економічними відносинами, в необхідні (або бажані) економічні явища	Активні елементи
Є.В. Мішенін, І.Є. Ярова, Н.В. Мішеніна	Система	Узгодження економічних, еколого-економічних і соціальних інтересів господарюючих суб'єктів та зацікавлених сторін	Забезпечувальна, адаптаційна, функціональна, результативно-цільова підсистеми та підсистема верифікації
В.П. Москаленко	Система	Досягнення фінансово-економічних цілей суб'єкта господарювання	Забезпечувальна, функціональна та цільова підсистеми
А.В. Новіков	Сукупність елементів	Досягнення фінансово-економічних цілей суб'єкта господарювання	Інструменти, методи, способи, правила, процедури, виробничі та організаційні структури
Є.В. Хлобистов	Система	Оптимальна взаємодія економіки та довкілля стосовно людини	Комплекс заходів
О.І. Шкуратов	Сукупність елементів	Ліквідація конфліктності та балансування інтересів суб'єктів еколого-економічних систем	Методи, заходи, засоби, інструменти, важелі

Джерело: систематизовано автором на основі [2; 3; 5–9].

няються залежно від конкретної економічної системи як об'єкта впливу та концептуальних поглядів вчених.

На підставі аналізу сутнісно-змістовної основи механізму з урахуванням специфіки рекреаційних територій визначено такі його особливості в контексті еколого-збалансованого розвитку: незалежно від сфери застосування та рівня взаємодії економічних об'єктів механізм — це система відносин між суб'єктами та об'єктами впливу щодо виконання певних завдань; на сучасному етапі всі визначені завдання та заплановані цілі, які постають перед економічними механізмами на всіх рівнях, можна розподілити на три основні групи — економічні, екологічні та соціальні; економічна сутність механізму може змінюватися залежно від мети його функціонування та включати такі складові, як суб'єкти та об'єкти управління, функціональні інструменти, принципи взаємодії, інституційні установки, методи забезпечення розподілу ресурсів, технології функціонування організаційних структур.

Таким чином, у найбільш загальному плані механізм еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій слід розглядати як систему інституцій (формальних і неформальних правил, вимог, принципів, організаційних структур), інструментів, технологій та забезпечувальної підсистеми впливу суб'єктами управління на рекреаційні території з метою забезпечення відповідності між цільовими завданнями (індикаторами, показниками) та фактичним їхнім станом.

На підставі результатів теоретико-методичного аналізу сутності механізму еколого-збалансованого розвитку, оцінки практичного досвіду його застосування в рекреаційній сфері запропоновано структуру еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, що передбачає систематизацію його елементів (рис. 1).

Пропонований механізм включає три взаємопов'язаних блоки: концептуальний (мета, об'єкт, принципи, суб'єкти, інституції, завдання), аналітичний (система критеріїв та індикаторів розвитку залежно від стану та потенціалу рекреаційних територій) та функціональний (процес забезпечення управління через технології та інструменти).

Досягнення завдань еколого-збалансованого розвитку здійснюється на підставі ряду основних положень, які є одним із компонентів інституційних установок механізму. У числі принципів, зокрема, виділено загальні (системності, емерджентності, комплексності, економічної відповідальності, координації, варіативності, ефективності, превентивності, декомпозиції)

та специфічні (соціалізації, маркетингової орієнтації, збереження потенціалу, максимізації потреб відпочиваючих, пріоритету інноваційної діяльності у відтворювальних процесах).

Для оцінювання розвитку рекреаційних територій відповідно до поставлених завдань принципів еколого-збалансованого розвитку запропоновано використовувати індикатори. Індикатори еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій — це показники, які використовують для оцінювання стану здоров'я та рівня життя людей, стану довкілля на окремій території, кількісного впливу людської діяльності на стан довкілля та на стан здоров'я людей, якість і тривалість їхнього життя [10]. Для загального оцінювання рекреаційної території або для порівняння декількох рекреаційних територій мають бути застосовані загальні показники. Система індикаторів, що відображає процес еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, зображена на рис. 2.

Для того щоб визначити ефективність дій влади щодо впровадження принципів еколого-збалансованого розвитку, проводиться моніторинг індикаторів його розвитку, який ґрунтується на відстеженні змін індикаторів у часі через певні проміжки часу для однієї й тієї самої рекреаційної території. На підставі цих даних коригуються методи впровадження та напрями розвитку рекреаційної території, а також зміни в управлінні рекреаційною територією.

Реалізація наступного блоку механізму збалансованого розвитку рекреаційних територій здійснюється в розрізі двох груп суб'єктів управління: органів влади (державної, регіональної, місцевої) та організацій туристично-рекреаційної діяльності. На кожному рівні управління використовується сукупність інструментів та технологій впливу на об'єкти управління. На рівні функціонування органів влади відомчої приналежності: забезпечення нормативно-правових умов для можливостей стимулювання розвитку рекреаційних територій; оцінювання потенційного попиту; вивчення структури потреб зовнішніх споживачів; оцінювання задоволеності споживачів туристично-рекреаційних послуг; розроблення стратегії розвитку туристично-рекреаційної галузі; використання економічних інструментів для оптимізації фінансово-господарської діяльності туристично-рекреаційної галузі; розроблення системи нормативів для стимулювання діяльності учасників туристично-рекреаційної галузі; організаційне та фінансове забезпечення інфраструктурної складової туристично-рекреаційної галузі; формування оптимальної структури управління туристично-рекреацій-

Рис. 1. Структура механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій
 Джерело: сформовано на основі [5; 9–11].

ною галуззю; впровадження механізмів відповідальності за досягнення цільових індикаторів еколого-збалансованого розвитку.

Для забезпечення функціонування організацій туристично-рекреаційної галузі доцільно: створювати інструменти стратегічного

організаційного планування; оцінювати рівень задоволеності споживачів; використовувати маркетингові комунікації та інші інструменти стимулювання збуту; поліпшувати сервісну складову туристичних заходів; чітко регламентувати процеси управління запланованих

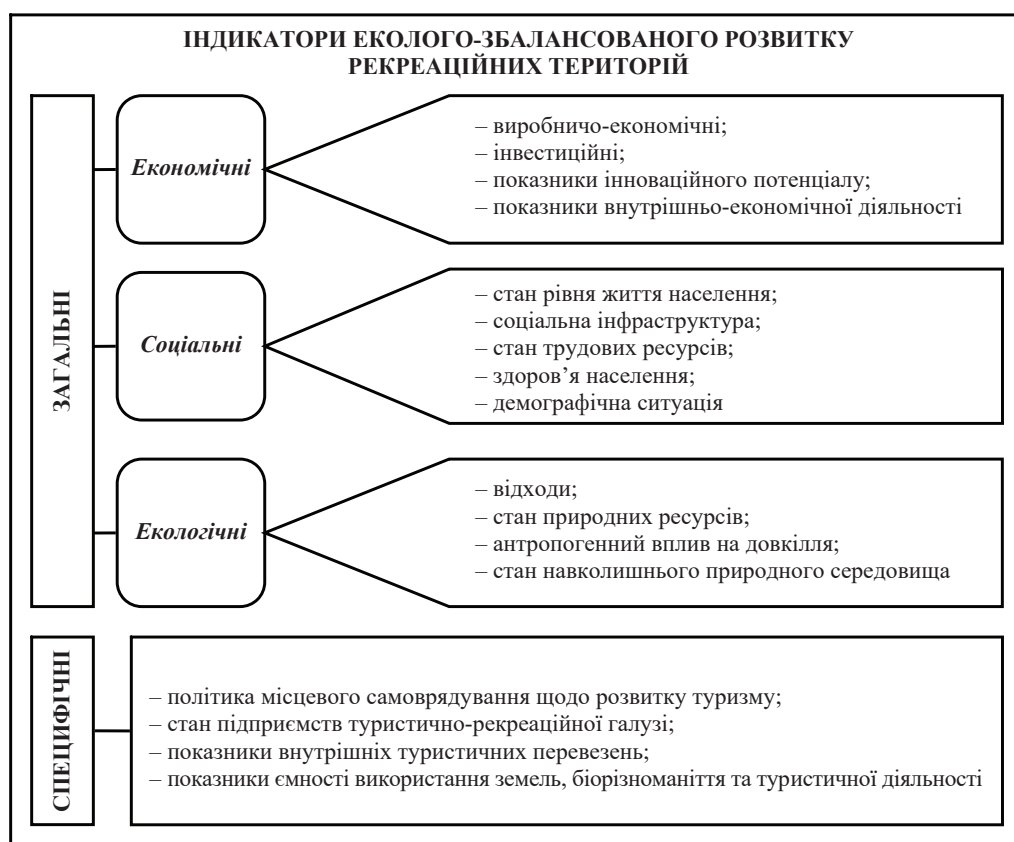

Рис. 2. Система індикаторів еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій

Джерело: сформовано на основі [12].

заходів (оцінювання задоволеності споживачів, здійснення комунікаційної діяльності, проведення аналітичних заходів та ін.); реалізувати оптимальну структуру функціонування організацій, орієнтуватися на виконання завдань з управління організацією; створювати стратегічні програми економічного розвитку [10; 13].

Отже, поняття «механізм» щодо територіальних еколого-економічних систем варто розглядати особливу систему, до складу якої входять підсистеми, інструменти, технології та чинники економічного впливу суб'єктів управління на функціонування економічних об'єктів, виконання комплексу завдань щодо забезпечення збалансованого розвитку рекреаційних територій.

ВИСНОВКИ

В основі функціонування механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій лежать принципи та інституції, що враховують специфіку туристично-рекреаційної галузі та спрямовані на реалізацію потенціалу територіальних еколого-економічних систем. Реалізація цільових завдань розвитку здійснюється із застосуванням комплексу спеціальних технологій та інструментів на основі наявних в розпорядженні у суб'єктів управління ресурсів. Запропонований підхід до формування механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій є диференційованим залежно від цільових індикаторів та передбачає вибір оптимальних інструментів, технологій і заходів з урахуванням наявних територіальних особливостей еколого-економічних систем.

Загалом еколого-збалансований розвиток рекреаційних територій на основі концепції природокористування досягається усуненням протиріч між елементами системи природокористування й балансування соціальних, економічних та екологічних інтересів. Концепція розвитку рекреаційного природокористування має ґрунтуватися на рекреаційних та екологічних ресурсах рекреаційної території. Стимулювання процесу формування основ еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, забезпечуючи реалізацію та узгодження економічних інтересів зацікавлених суб'єктів, дає змогу сформулювати дієвий механізм в еколого-економічній сфері, де існують суперечності економічних інтересів, необхід-

ність вирішення яких ставить питання про способи погодження зазначених інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році: статист. бюлетень / Державна служба статистики України; за ред. О.О. Кармазіної. — К.: Держстат, 2016. — 200 с.
2. *Зіновчук Н.В.* Екологічна політика в АПК: економічний аспект : [монографія] / Н.В. Зіновчук. — Львів: ЛДАУ, ННВК «АТБ», 2007. — 394 с.
3. *Веклич О.О.* Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. — К.: Укр. ін-т досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. — 88 с.
4. *Бобылев С.М.* Экономика природопользования: учеб. пособие / С.М. Бобылев, А.Ш. Ходжаев. — М.: Теис, 1997. — 272 с.
5. *Мішенін Є.* Організаційно-економічний механізм аграрного природогосподарювання: теоретико-методологічні орієнтири формування / Є. Мішенін, І. Ярова, Н. Мішеніна // Вісн. Львів. нац. аграр. ун-ту. (Серія: Економіка АПК) — 2013. — № 20(2). — С. 93–101.
6. *Москаленко В.П.* Экономический механизм повышения эффективности производства на предприятии / В.П. Москаленко. — М.: Машиностроение, 1982. — 144 с.
7. *Новиков А.В.* Современный взгляд на организационно-экономический механизм управления российским предприятием: [Электронный ресурс] / А.В. Новиков // Экономика и экологический менеджмент. — 2011. — №. 2. — Режим доступа: <http://economics.openmechanics.com/articles/299.pdf>
8. *Хлобистов Є.В.* Екологічна безпека трансформаційної економіки: [монографія] / Є.В. Хлобистов; ред.: С. І. Дорогунцов; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — К.: Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. — 334 с.
9. *Шкуратов О.І.* Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: [монографія] / О.І. Шкуратов. — К.: ДКС-Центр, 2016. — 356 с.
10. *Оборин М.С.* Курортно-рекреационная система региона: социально-экономические аспекты функционирования : монография / М.С. Оборин, Е.Р. Мингазина, Н.В. Фролова и др. — Пермь: ОТ и ДО, 2014. — 214 с.
11. *Зінченко Т.Є.* Земельно-ресурсний потенціал рекреаційних територій / Т.Є. Зінченко, Р.Б. Таратула, Р.М. Ступень. — Луцьк: Надстир'я, 2016. — 216 с.
12. *Корба О.А.* Стимулирование устойчивого развития рекреационной территории: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Корба Ольга Александровна. — Майкоп, 2014. — 178 с.
13. *Воробйова О.А.* Проблеми природокористування та сталого розвитку в рекреаційно-туристичній сфері: монографія / О.А. Воробйова, І.М. Дишловий, С.К. Харічков; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. — Одеса: [ІПРЕД НАН України], 2009. — 374 с.

УДК 332.32

ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ПРОСТОРОВИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

О.В. Камінецька
здобувач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Здійснено дослідження земельно-ресурсного потенціалу як просторового базису розвитку суспільства та основного фактора економічного зростання й поліпшення добробуту. Сформовано пропозиції щодо підвищення ефективності управління земельно-ресурсним потенціалом як основним чинником економічного добробуту населення.

Ключові слова: *земельні ресурси, потенціал, ринок земель, фактор виробництва, добробут, ефективність.*

У соціально-економічному розвитку суспільства земельним ресурсам, землекористуванню та земельним відносинам завжди належить провідна роль, тому характер і масштаби земельних перетворень слід розглядати як один з вирішальних чинників, які визначають темпи

й ефективність розвитку національної економіки, становлення ринкових відносин.

Вивченням земельно-ресурсного потенціалу займалися вітчизняні та зарубіжні вчені Д.С. Добряк, С.Н. Волков, Ю.Ф. Дехтяренко, Ш.І. Ібатуллин, О.П. Канаш, М.Г. Лихогруд,